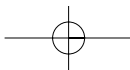
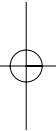
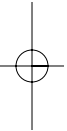
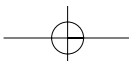
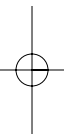

HET KIELZOG VAN DE OORLOG

Ellen N. La Motte

HET KIELZOG VAN DE OORLOG

*Het menselijke wrakhout van het slagveld,
gezien door een Amerikaanse
hospitaalverpleegster*

Inleiding en vertaling
Erwin Mortier

2014
DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

Copyright Nederlandse vertaling © 2009 Erwin Mortier

Eerste druk augustus 2009

Tweede druk september 2009

Derde druk januari 2010

Vierde druk februari 2014

Oorspronkelijke titel *The Backwash of War. The Human Wreckage
of the Battlefield as Witnessed by an American Hospital Nurse*

Oorspronkelijke uitgever G.P. Putnam's Sons (1916)

Omslagontwerp Studio Jan de Boer

Omslagillustratie Collectie Wim van de Hulst

Foto auteur Mesny

Vormgeving binnenwerk CeevanWee, Amsterdam

Druk Bariet, Steenwijk

ISBN 978 90 234 8965 8

NUR 320

www.debezigebij.nl

INHOUD

‘Het is dat alles twee kanten heeft’
Voorwoord door Erwin Mortier 7

Oorspronkelijk voorwoord bij de uitgave van 1916 21

Helden 23

La Patrie Reconnaissante 29

Het gat in de haag 38

Alleen 45

Een Belgische burger 52

Het interval 59

Vrouwen en echtgenotes 68

Pour la patrie 78

Locomotorische ataxie 85

Een chirurgische triomf 92

Aan de telefoon 99

Een eervolle vermelding 103

Een incident 110

BIJKOMENDE TEKSTEN

Onder granaatvuur te Duinkerke 117

Een plezierrit 138

‘HET IS DAT ALLES TWEE KANTEN HEEFT’

Ellen Newbold La Mottes *Kielzog van de oorlog*,
een vergeten meesterwerk

Voorwoord door Erwin Mortier

‘Er ligt smerig bezinsel op de bodem van de meeste zielen. Oorlog, hoe groots ook, is niet noodzakelijk een zuiveringsproces dat mannen en naties loutert,’ overpeinst Ellen La Motte in haar korte roman in schetsen *Het kielzog van de oorlog*. ‘Er bestaat volk genoeg dat je de nobele kanten beschrijft, de heroïsche kant, de geëxalteerde kant van de oorlog. Ik moet je beschrijven wat ik gezien heb, de andere kant.’

De neerslag van wat de schrijfster gezien heeft is Ellen La Mottes beste boek, een jammerlijk in de vergetelheid terechtgekomen roman die bijtende kritiek levert op de mens als oorlogvoerend wezen, en die een illusieloze, om niet te zeggen gedesillustioneerde kijk biedt op het leven achter het westelijk front tijdens de Grote Oorlog, in een Frans veldhospitaal vlak achter de linies – een omgeving die ze uit de eerste hand kende.

Op verzoek van de in Parijs verblijvende schrijfster Gertrude Stein, met wie ze samen nog even medicijnen gestudeerd had, kwam ze na het uitbreken van de Eerste We-

reldoorlog naar Parijs om zich als vrijwilligster aan te melden in het Amerikaanse hospitaal van Neuilly. Toen daar al meer verpleegsters aangenomen waren dan er nodig bleken, bracht de kennismaking met een andere Amerikaanse, de welgestelde Mary Borden, schrijfster van het al even veronachtzaamde oorlogsrelaas *The Forbidden Zone*, haar naar het westelijk front. Borden leidde in België de verpleegkundige staf van een veldhospitaal van het Franse leger, waar La Motte in 1915 als vrijwillige verpleegster aan de slag ging. Een jaar later zou ze, diep ontgoocheld en zwaar door de oorlogservaring getekend, de dienst verlaten en naar China vertrekken. Het verblijf aldaar zou leiden tot de enige roman van haar hand die vandaag nog enige bekendheid geniet, *Peking Dust*, een reeks schetsen of vignetten die de uitwassen van de opiumhandel aan de kaak stelt en uitermate scherp de hypocrisie hekelt van de westerse koloniale mogendheden in het Verre Oosten.

Dat La Mottes bijtende oorlogsverhalen in de literaire verbeelding van en over de Eerste Wereldoorlog niet de bijzondere plaats innemen die hun toekomst, is wellicht zelf het rechtstreekse gevolg van die oorlog, met name de militaire censuur. Toen de schrijfster haar oorlogsschetsen, waarvan er enkele verschenen waren in Amerikaanse tijdschriften als *The Atlantic Monthly*, in de herfst van 1916 bundelde, werd het boek aan deze kant van de oceaan meteen verboden, en toen kort daarop de Verenigde Staten het oorlogstoneel betraden werd de roman ook in haar vaderland in de ban geslagen. De schetsen, die overduidelijk direct putten uit La Mottes ervaringen als verpleegkundige

achter het front, waren bij wijze van spreken heel erg ‘vers’. Sommige delen van het boek zijn voorzien van een datum: de vroegste december 1915, de jongste juni 1916. Het lijkt waarschijnlijk dat alle teksten van *Het kielzog van de oorlog* in deze periode geschreven zijn. De Eerste Wereldoorlog was nog jong, en bovendien in die fase bijzonder bloederig. De roman moet een van de vroegste werken zijn die het oorlogsconflict behandelen, en het opmerkelijke is dat de schrijfster, in tegenstelling tot vele anderen, weinig hoop koestert op een spoedige vrede. Ook dat zullen de overheden haar niet in dank hebben afgenomen.

In 1934, ruim na het einde van de oorlog, volgde een nieuwe uitgave. De toenemende politieke spanningen met een Duitsland in de greep van het nazisme deden vrezen voor een nieuw conflict en zorgden voor een opleving van de belangstelling voor de roman. In een kort voorwoord bij de nieuwe editie blikt La Motte terug op de troebelen die de eerste publicatie van *Het kielzog van de oorlog* vergezeld hadden: ‘Van bij het verschijnen mocht dit kleine boekje Engeland en Frankrijk niet in. Maar het deed het goed in de Verenigde Staten, tot ook wij de oorlog betraden. Zelfs dan werd het, waarschijnlijk door onachtzaamheid, nog steeds verkocht, ook al woedden volop de censuur en het verbod. Maar in de zomer van 1918 gebeurde er iets. Een nummer van *The Liberator* werd geweerd. [...] In het blad liep een column met boektitels die door de hoofdredacteur werden aanbevolen. In elk nummer verscheen, maand na maand, een korte passage van drie of vier regels, die *Het kielzog van de oorlog* aanpreef. Toen dus *The Liberator* geweerd werd tot deze passage onleesbaar gemaakt was, rees het vermoeden dat er iets met *Het kielzog* aan de hand was.

Ik heb nooit enig officieel bericht ontvangen. Na enkele weken besloot ik bij de uitgever na te vragen wat er gebeurd was. De regering, zo bleek, kon het boek niet smaken.’

De laatste verwijzing naar de roman verscheen in juni 1918 in *The Liberator*, dat net als in de voorafgaande maanden het boek aanpreef als een meesterwerk (verkoopprijs één dollar) en dit overigens in amper twee regels, geen drie of vier. Dat deze nogal onooglijke lof de Amerikaanse autoriteiten niettemin ergerde laat iets vermoeden van het onbehagen dat het boek in regeringskringen moet hebben opgeroepen. Ook het tweede leven van *Het kielzog van de oorlog*, in de jaren dertig, was van vrij korte duur. Amerika begaf zich alweer in een oorlog die op het Europese continent was losgebarsten en had andere zaken aan het hoofd. La Mottes boek verdween, op enkele sporadische herdrukken na, grotendeels uit de collectieve herinnering. Zelfs in Paul Fussells *The Great War and Modern Memory*, waarschijnlijk het standaardwerk over de cultuurhistorische impact en de narratieve verbeelding van de Eerste Wereldoorlog, komt de roman van La Motte niet voor – een pijnlijke ommissie, niet alleen omdat het werk van hoge literaire kwaliteit betreft, maar evenzeer een hiaat in de geschiedschrijving van de Eerste Wereldoorlog, met name in België, aangezien ze schreef over haar ervaringen achter het IJzerfront en de beruchte Ieperboog.

Waar precies in België zich het hospitaal bevond waar de schrijfster het gros van haar inspiratie moet hebben opgedaan, geeft het boek overigens niet prijs. Dankzij de bio-

grafie van Mary Borden echter, kunnen we vrij precies situeren waar La Motte verbleven heeft. Borden was tussen 1915 en 1916 de directrice van het *Hôpital Chirurgical Mobile N° 1*, dat zich toen in de buurt van Roesbrugge bevond, het dorp aan de IJzer dat vandaag een deelgemeente is van de stad Poperinge. Ellen La Motte moet er, samen met een dozijn andere verpleegsters, een chirurgisch team en meerdere ziekenoppassers, de eerste opvang hebben waargenomen van de gewonden die van het front kwamen, want het mobiele hospitaal was eigenlijk een soort van medische voorpost, vrij dicht bij de gevechtszone opgesteld om de vaak zwaar gehavende soldaten zo snel mogelijk te kunnen behandelen.

Mary Borden vermeldt, niet zonder trots, dat in de hospitalen onder haar leiding, ondanks de penibele omstandigheden en het chronische gebrek aan verzorgingsmateriaal, vier op de vijf patiënten hun verwondingen overleefden. Maar wanneer men er rekening mee houdt dat in één van die hospitalen in zes maanden tijd zo'n vijfentwintigduizend gewonden werden aangevoerd, betekent dit niettemin een zeer hoog aantal sterfgevallen. Bovendien is Ellen La Motte op haar beurt allesbehalve blind voor de weinig benijdenswaardige toestand waarin de overlevenden verkeerden: 'Door uitnemende chirurgie, door uitnemende verpleging, zouden sommigen naar huis kunnen terugkeren, *réformés*, voor het leven verminkt, een last voor zichzelf en de maatschappij. Anderen zouden weer genezen, sterk genoeg om weer veertig kilogram aan marsuitrusting te torsen, en in de vuurlinie weer aan flarden te worden geschoten.'

Dat *Het kielzog van de oorlog* meteen verboden werd hoeft na het lezen van bovenstaande passage amper te verbazen. Met haar relaas, dat de inktzwarte registers van het bitterste sarcasme bepaald niet schuwt, doorprikt La Motte even laconiek als meedogenloos de opgeklopte heroïek en noble idealen waarmee het militaire en politieke establishment de Grote Oorlog, de tot dan toe grootste slachting uit onze geschiedenis, omzwachtelde. Rauw en onverbloemd zijn haar portrettingen van aan gasgangreen wegterende of voor het leven verminkte soldaten, verpleegd door luie ziekenoppassers en ambitieuze, ijdele artsen, en door onverschillige legeroversten gedecoreerd. Even onomwonden beschrijft ze het opportunisme bij de burgerbevolking in het oorlogsgebied, de welig tierende prostitutie, of bijvoorbeeld de kille onverschilligheid waarmee een moeder uit de omgeving van Ieper slechts onder zachte dwang haar door een granaat getroffen, stervende kind in het hospitaal wil bezoeken, gretig als ze is haar echtgenoot bij te staan, die een lucratieve soldatenkroeg uitbaat. Het boek begint met het verhaal over een Franse soldaat die zichzelf een kogel door het hoofd jaagt in een poging door zelfmoord aan de ellende van het front te ontsnappen, en die vervolgens in het veldhospitaal voldoende opgelapt dient te worden om als landverrader voor de krijgsraad en het vuurpeloton te kunnen verschijnen – niet meteen een geschiedenis die de militaire censor stichtelijk zal hebben gevonden.

Daar komt bij dat de toon van *Het kielzog van de oorlog* er een is van grote woede, en van een diepe desillusie die niet zelden in de grootste zwartgalligheid of donkerste humor omslaat. ‘Oorlog is zo proper. Vrede zo vies,’ noteert de schrijfster in een voor het boek kenmerkende ‘omkering

van alle waarden'. 'Er zijn zo veel nare ziektes in tijden van vrede. Ze blijven ook jaren aanslepen. Nee, oorlog is proper! Ik zie een man liever in de bloei van zijn leven sterven, tijdens een oorlog, dan aanmodderen in vredestijd...'

Ook La Mottes eigen rol als verpleegster ondergaat in dit boek een zo niet perverse, dan toch perfide omkering en doorprikt, allicht bewust, het stereotiepe beeld van de oorlogsverpleegster als zachtaardige moederkloek of profane non. La Motte werd geboren in 1873 en studeerde in 1902 af aan het befaamde medisch instituut van het *Johns Hopkins Hospital* in Baltimore, ze organiseerde de verpleegkundige staf van de publieke gezondheidsdienst van diezelfde stad en was er tot in 1913 adjunct van de tuberculosedienst van het plaatselijke departement Gezondheid, een topbaan voor een vrouw in die tijd. Haar carrière illustreert hoezeer de verpleegkunde rond de voorlaatste eeuwwisseling vrouwen mogelijkheden tot professionele verzelfstandiging, intellectuele autonomie en sociale emancipatie bood. De Verenigde Staten hadden in die jaren ook grote behoefte aan een preventief en ambulans gezondheidsnetwerk in hun grote steden, waarin een goed georganiseerde wijkverpleegkunde een belangrijke rol moest vervullen. Het land werd overspoeld door immigranten uit de hele wereld en de autoriteiten zagen in die toevloed van nieuwkomers tal van risico's – soms ingebeelde, ingegeven door xenofobie, maar vaak ook zeer reële – voor de gezondheid van de bevolking en het welzijn der natie. In de uitbouw van dit gezondheidsnetwerk heeft La Motte, in het bijzonder op het vlak van de preventie en behandeling van tbc, een sleutel-

rol gespeeld, onder meer door een grote zelfstandigheid te bepleiten van de verpleegkundige tegenover het geneeskorenkorps. Haar bevindingen legde ze in 1913 neer in *The Tuberculosis Nurse*, dat algemeen geldt als een baanbrekend werk in de geschiedenis van de verpleegkunde.

Haar ervaring en haar intelligente pen bracht La Motte vervolgens mee naar het westelijk front van de Eerste Wereldoorlog, waar ze helaas op de inerte en zelfvoldane hiërarchie van de Franse medische dienst stuitte. Ongetwijfeld zal de grote ontgoocheling waarmee ze in 1916 het frontleven achter zich liet mede veroorzaakt zijn door de onverschilligheid van de stugge militaire structuren jegens de grote expertise die ze in haar vaderland had opgedaan.

Kon La Motte in het veldhospitaal haar kunde als verpleegster niet kwijt, in haar roman mag haar onafhankelijke geest, met zijn scherpe observatievermogen, voluit gaan. De ziekenzuster die ons door het veldhospitaal rondleidt is niet bepaald een Florence Nightingale, de victoriaanse grondlegster van de moderne verpleegkunde, al te zoetsappig gecanoniseerd als ‘de dame met de lamp’, die ’s nachts, gewapend met een kleine olielamp, op de slagvelden van de Krimoorlog op zoek ging naar gewonden. In *Het kielzog van de oorlog* loopt de nachtzuster met een wakkerende kaarsvlam door de donkere ziekenzaal, waarbij ze, in haar eigen woorden, ‘het menselijke wrakhout’ van de oorlog overziet, en ze breidt haar bittere diagnose uit tot onze menselijke natuur als zodanig en de enormiteit van de oorlogscatastrofe. Het blijft voor haar een raadsel waar precies in al die ‘soldaatjes’, ijdel, egoïstisch en kleinzerig, die alom

geroemde heldhaftigheid zou schuilgaan, en waaruit die dan precies zou bestaan: ‘Er werd niets meer van hen geëist dan hun collectieve fysieke kracht [...] een weids spoor van vernieling te trekken, een breed pad, waarover, op een later tijdstip, de horden der Vooruitgang en Beschaving konden volgen. Individuele noblesse was overbodig.’ Al bij al een weinig zalvend licht dat deze dwarse dame met de kandelaar over de rampspoed van het oorlogsconflict laat schijnen.

La Mottes bittere en onverbloemde evocatie voert de lezer erg ver van de lyriek van de zogenaamde *War Poets*. Hun cultus van opoffering en de niet zelden homo-erotisch getinte mythologie van een mystieke kameraadschap in de hel van de loopgraven krijgt hier, in contrast met haar rauwe en onversneden beschrijvingen van gekwetsten en stervenden, het karakter van een verbeterd overlevingsmechanisme, zo niet een haast freudiaanse sublimatie. De schrijfster ziet slechts de schokkende realiteit van de gehavende, aan ziektes en verwondingen wegwijnende lichamen, ‘stervend in onze propere bedden, onze propere lakens natmakend met het bloed dat uit hun windsels druipt... Als ze sterven zullen we de bebloede lakens afhalen en ze vervangen door nieuwe, schone lakens en die keurig openslaan.’

Oorlog is bij La Motte ook een zakelijke, bijna machinale aangelegenheid, gekenmerkt door lethargie en verveling, zeker in de rustige intervallen tussen de offensieven, maar evenzeer in periodes van grote drukte ‘met alleen maar ambulances die binnenrijden, en vuile, stervende

mannen, en de kanonnen daar in de verte! Erg eentonig, altijd hetzelfde, dag na dag, tot men zo moe en futloos wordt. Daar, aan de andere kant van de kabelballonnen die we in de verte kunnen zien, spelen zich misschien grootse dingen af, maar wij zijn altijd hier, aan deze kant, en hier, aan deze kant, is het altijd hetzelfde.' Die sfeer van apathie en verveling laat de schrijfster ook doorklinken in haar idioom en haar laconieke stijl, waardoor het boek baadt in een atmosfeer die zich nog het best laat omschrijven als een ziedend fatalisme.

Men kan zich voorstellen dat juist die totale afwijzing van elke hogere dimensie of ieder nobel ideaal, meer nog dan de beschrijvingen van fysieke en andere gruwel, voor de autoriteiten onaanvaardbaar moet geweest zijn. Maar het boek verdeelde ook de kritiek. Ongeveer alle recensenten noemden La Mottes schetsen gruwelijk, op het onverdraaglijke af, wat voor sommigen een reden was het boek te prijzen, terwijl anderen de schrijfster ervan betichtten zich in de menselijke zwakheid en wreedheid en in het oorlogsleed te verlustigen. Deze tegenstellingen in de kritische ontvangst stonden later ook de frontimpressies van Mary Borden en Enid Bagnold te wachten en blijven tot vandaag de perceptie bepalen van literair werk waarin oorlogswreedheden worden geëvoceerd. Bij de herdruk van het boek in 1934 waren de meeste afwijzende reacties intussen geluwd. De roman had zich losgezongen uit de specifieke omstandigheden waarin hij in 1915-16 ontstaan was en werd meer op zijn zuiver artistieke merites gewogen. La Mottes brutale ironie en haar laconieke stijl, die twintig jaar voordien de meeste critici hadden geschokt of minstens geërgerd, werden nu gezien als kwaliteiten die het

boek een grote literaire authenticiteit verlenen.

Mede daardoor mag *Het kielzog van de oorlog* gerust gelden als een van de belangrijkste literaire werken van de Grote Oorlog. Dat de roman, behalve bij een handvol specialisten, in het vergeetboek is gesukkeld, komt niet alleen neer op een veronachtzaming die schrijnend uitvalt voor de mogendheden aan beide kanten van de oceaan, in wier officiële liturgie van de herinnering met haar vlaggenparades, bloemenhuldigingen, eeuwige vlammen en monumentale architectuur, ook na de oorlog geen plaats bleek voor de unieke stem van Ellen La Motte. Met deze vertaling van haar roman in het Nederlands, meer dan tachtig jaar na verschijning, hoop ik bovenal haar grote kleine meesterwerk althans in ons taalgebied een verdiende plaats te geven in de literaire herinnering aan de gruwelijke catastrofe die de Europese naties in augustus 1914 ontketend hebben. Het is mijn diepe overtuiging dat onze tijd tegenover de onbevattelijke ramp die deze naties over zichzelf, hun samenleving en niet het minst hun burgers hebben afgeroepen een ‘herinneringsarbeid’ moet levendig houden die even meerduidig en uiteenlopend is als de verhalen waarmee en waarin de generaties die de Eerste Wereldoorlog hebben meegemaakt hun ontredde lijden en onherstelbaar verlies hebben willen uitdrukken, ongetwijfeld om ze daarin ook tot rust te kunnen brengen.

Speciaal voor deze Nederlandse vertaling heb ik *Het kielzog van de oorlog* aangevuld met twee bijkomende teksten van Ellen La Motte die nooit eerder werden gebundeld. ‘Onder granaatvuur te Duinkerke’, oorspronkelijk verschenen

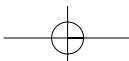
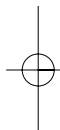
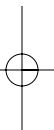
in *The Atlantic Monthly* van november 1915, schetst een beeld van de beproevingen van de burgerbevolking van deze strategisch belangrijke havenstad in Noord-Frankrijk onder de onophoudelijke beschietingen door Duitse langeafstandskanonnen, die grote verwoestingen aanrichtten en talrijke burgerslachtoffers eisten – een lot dat de stad en zijn inwoners tijdens de Tweede Wereldoorlog opnieuw te wachten stond.

‘Een plezierrit’, een tweede tekst die La Motte in *The Atlantic Monthly* liet verschijnen, in oktober 1916, ligt qua toon dichterbij de literaire schetsen die ze in haar roman heeft verzameld, maar er zijn ook verschillen. *Het kielzog van de oorlog* lijkt een directe verwijzing naar specifieke personen en plaatsen zo veel mogelijk te vermijden, ongetwijfeld een bewuste keuze van La Motte om haar boek een universeler karakter mee te geven. In ‘Een plezierrit’ brengt de schrijfster het relaas van een autorit in het gezelschap van haar collega-verpleegster, Miss MacAlister, die in de buurt van Poperinge op zoek wil gaan naar haar neefje, dat soldaat is in een Canadees regiment. Een nogal stuurse Britse dominee, Williamson, is daarbij de chauffeur van dienst. De tekst biedt een goed beeld van het dagelijkse leven in de Belgische frontstreek en de gevaren die men er liep. We krijgen ook een Ellen La Motte te zien die stukken feilbaarder en dus menselijker overkomt dan de cynische, naamloze verpleegster die ze in *Het kielzog van de oorlog* voor de lezer oproept. ‘Ik haat granaten en ben er doodsbang voor. De waarheid bekennen lucht op,’ zegt ze onverbloemd in ‘Een plezierrit’, een bekentenis die ze in de roman de verpleegster maar moeilijk in de mond kan leggen zonder afbreuk te doen aan haar sarcasme – en nóg

een aanwijzing dat La Motte *Het kielzog* zeer expliciet als een literaire tekst heeft opgevat.

Dat geldt ook voor enkele idiosyncratische trekjes waarvan haar boek blijk geeft. Zo maakt ze kwistig en ogenschijnlijk vrij willekeurig gebruik van hoofdletters, ze heeft het bijvoorbeeld consequent over ‘de Directrice’ of ‘de Generaal’. Deze eigenaardigheden heb ik gerespecteerd, vooral omdat ‘Generaal’ met hoofdletter schrijven een vorm van achting of ontzag suggereert, wat aan La Mottes schetsen, die in generaals, directrices en dokters maar weinig grootsheid herkennen, een onmiskenbaar satirische, zelfs cynische connotatie toevoegt. Ook haar bijwijlen overvloedige gebruik van de gedachtestreep begrijp ik in dit opzicht als een bewuste keuze; ze wil in haar betoog duidelijk cesuren aanbrenge.

Dit respect voor de eigenheid en eigenzinnigheid van de schrijfster kunnen we ten slotte ook uitbreiden naar het boek als geheel. Men kan zich afvragen of voor een reeks literaire schetsen de benaming ‘roman’ wel gerechtvaardigd is. Maar dezelfde onverschilligheid jegens de klassieke verhaaltechnieken die mee het artistieke gehalte van de teksten in *Het kielzog van de oorlog* bepalen, geldt mijns inziens ook voor de vorm van het boek als zodanig. Bovendien staat nergens in stenen tafelen gebeiteld dat een roman per definitie één sluitend narratief geheel moet vormen. Een bijkomende verdienste van *Het kielzog van de oorlog* mag dus zijn dat het een van die literaire werken is die de speelruimte van de romaneske verbeelding vergroten – een verdienste waar de generaties ná La Motte alleen maar hun voordeel mee kunnen doen.

OORSPRONKELIJK VOORWOORD BIJ DE UITGAVE VAN 1916

Deze oorlog is omschreven als ‘maanden van verveling, onderbroken door ogenblikken van intense angst’. De auteur van deze schetsen heeft vele ‘maanden van verveling’ meegemaakt, in een Frans veldhospitaal, zo’n tien kilometer achter de linies, in België. In die maanden zijn de fronten niet verschoven, vooruit noch achteruit, maar bleven ze dodelijk klem zitten, in dezelfde positie. Zonder twijfel heeft er over de volle lengte van die uitgestrekte kilometers ‘front’ actie plaatsgevonden, en ‘ogenblikken van intense angst’ hebben glorieuze daden van dapperheid, moed, toewijding en noblesse voortgebracht. Maar wanneer zich geen of weinig actie voordoet, komt er plaats voor stilstand, en in een plaats van stilstand heerst veel lelijkheid. Veel lelijkheid welt op in het zog van machtige, bewegende krachten. We zijn getuige van een fase in de evolutie van de mensheid, een fase die we Oorlog noemen – en de trage, gestage voortgang woelt het slijm op in de ondiepten, en dat is het Kielzog van de Oorlog. Het is erg lelijk. Vele kleine levens borrelen op in het kielzog. Ze zijn losgewoeld door de zwepende golfslag en drijven naar het oppervlak, losgemaakt uit hun omgeving, en men vangt een glimp van

ze op, zwak, afzichtelijk, verwerpelijk. Na de oorlog zullen ze weer stollen in de toestand die we Vrede noemen.

Na deze oorlog zullen nog veel andere oorlogen volgen, en in de intervallen zal er vrede heersen. Generaties lang zal er die afwisseling zijn. Door de dingen te bekijken die het kielzog opwerpt, kunnen we de voortgang van de mensheid peilen. Als er kleine nette levens, als er kleine nette zielen opwellen in het kielzog zullen ze, na de finale oorlog, stollen tot een vrede die duurt. Maar niet eerder.

Ellen Newbold La Motte

HELDEN

Toen hij het niet langer verdroeg stak hij een revolver in zijn mond en vuurde af, maar hij maakte er een knoeiboel van. De kogel blies zijn linkeroog weg en nestelde zich ergens onder zijn schedel, dus takelden ze hem in een ambulance en brachten hem, vloekend en schreeuwend, naar het dichtstbijzijnde veldhospitaal. De tocht verliep met dubbele snelheid, over ruwe Belgische wegen. Om zijn leven te redden moest hij zonder oponthoud het ziekenhuis bereiken en mocht hij terwijl ze met die halsbrekende snelheid voortraasden een doodsmak maken, dan was dat niet erg. Zoveel was duidelijk. Hij was een deserteur, en tucht voor alles. Hij moest verpleegd worden tot hij weer gezond was, voldoende hersteld om hem tegen een muur te zetten en dood te schieten. Dit is oorlog. Zulke dingen gebeuren ook in vredestijd, maar niet zo duidelijk.

In het hospitaal gedroeg hij zich abominabel. De ambulanciers verklaarden dat hij zich uit de achterkant van de ziekenwagen had willen gooien, dat hij geschreeuwd had en herrie geschopt, en bloed gespuwd had op de vloer en de lakens – kortom, hij was erg ongenietbaar. Hij schreeuwde en tierde en wierp zich van de ene zij op de andere, en er waren

een dozijn leren riemen en vier of vijf oppassers nodig om hem in bedwang te houden, opdat de chirurg hem kon onderzoeken. In de commotie rolde zijn linkeroog losjes over zijn wang en uit zijn bloedende mond spooog hij grote klonsters stollend bloed, zonder erom te malen waar ze neerkwamen. Eén kwam er op het smetteloos witte uniform van de Directrice terecht, ze zat van borst tot schoeisel onder de spatten. Het was walgelijk. Ze zeiden hem dat ze *La Directrice* was en dat hij voorzichtig moest zijn. Een moment lang staakte hij zijn razernij en keek haar strak aan met zijn ongehavende oog, mikte dan opnieuw en bespuwde haar nogmaals met zijn lafaardbloed. Het was echt walgelijk.

De *Médecin Major* vond het onbegrijpelijk en zei het ook. Jezelf van kant willen maken terwijl het tegenwoordig zo simpel was om met eer op het slagveld te sterven, vond hij niet te begrijpen. Dus hield de *Médecin Major* zich afzijdig, kruiste de armen, trok met zijn lenige vingers aan de lange zwarte haren op zijn armen en wachtte. Hij moest lang wachten want het was moeilijk om de man onder verdoving te brengen. Meerdere bussen ether waren nodig, wat gold als een bewijs dat de man een drinker was. Of hij de gewoonte zwaar te drinken voor de oorlog had opgedaan, of sindsdien, kon niet worden vastgesteld; de oorlog duurde al een jaar, in die tijd kun je veel gewoontes opdoen. Terwijl de *Médecin Major* daar stond, geduldig de haren op zijn harige armen bevingerend, berekende hij hoeveel ether verbruikt werd – vijf bussen ether, aan zoveel franc per bus – hoewel de ether een gift was van de Amerikanen, dus was het niet erg. Maar toch, verspilling bleef het.

Ten slotte zeiden ze dat hij klaar was. Hij was rustig. Tijdens zijn verzet hadden ze hem met de mondknevel twee